

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор”

Автор на дисертационния труд: Теодора Маргаритова Пенева

Тема: „Анализ на методите за изследване на енергийната бедност в България“

Рецензент: проф. д-р Георги Димитров Менгов, Катедра „Икономика и управление по отрасли“, Стопански факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

1. Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем в научно и научноприложно отношение

Избраният от дисертантката проблем е актуален както в чисто научно, така и в научно-приложно отношение. Изследванията върху енергийната бедност са от значение при формулирането и провеждането на съответна социална политика във всяка страна. Методите за измерване на енергийната бедност са все още доста несъвършени и всеки опит за подобряването им е от полза за науката и практиката.

2. Степен на познаване състоянието на проблема и творческа интерпретация на литературния материал

Дисертацията оставя впечатление за отлично познаване на научната литература в областта на енергийната бедност като цяло, а също и на проблемите на нейното измерване в частност. Авторката интерпретира задълбочено опита на най-напредналите държави в областта, каквито са Великобритания и Франция, правейки сравнения и с държави като Полша и Унгария, където проблемите са сходни с българските. В допълнение, в дисертацията присъства преглед на съществуващата нормативна уредба в нашата страна и в Европейския съюз. Дисертацията съдържа 45 литературни източника на български език и 90 на английски език.

3. Съответствие на избраната методика на изследване с поставената цел и задачи на дисертационния труд

Избраната методика на изследване напълно съответства на целта и задачите на дисертацията. Целта е, най-общо, да се приложат творчески в условията на България

методите за измерване на енергийна бедност, разработени в други държави. Това се постига чрез изпълнение на поредица от задачи, които са достатъчно добре формулирани на стр. 14 от дисертацията.

4. Научни и/или научноприложни приноси на дисертационния труд

В дисертацията се съдържат научно-приложни приноси. Според мен това е в някаква степен пионерски труд, защото разработва важен, но неизследван в България проблем и успява да създаде ново знание със стойност както за науката, така и за социалната политика.

Първият основен принос на дисертацията е в прилагането на известни, създадени главно във Великобритания, измерители на енергийната бедност. Поради сравнителната новост на тази изследователска област, величините, с които тя работи, са доста несъвършени и поради това неточни. Това се вижда от приложението им в тяхната родина Великобритания, където разминаванията между резултатите, получени с различните измервателни методи, са относително големи. Директното им пренасяне в други страни е нетривиално и изисква творчески подход и здрав разум от изследователя. Теодора Пенева прави именно това, като в резултат получаваме, може би за първи път в страната, относително добри измерители на енергийната бедност.

Вторият основен принос е в използването на тези показатели за практическа оценка на енергийната бедност с помощта на представително изследване на домакинските бюджети в България, проведено от НСИ. С помощта на регресионен анализ авторката успява да идентифицира основните фактори, които имат статистическа връзка с енергийната бедност и за които може да се предполага, че имат причинно-следствена връзка с нея. Именно тук са най-интересните резултати в дисертацията. Авторката си дава сметка, че големите несъвършенства на измерителите на енергийната бедност ще доведат до големи разминавания в резултатите, поради което представя сечението, т.е. повтарящите се статистически значими фактори от различните анализи. Така се постига увереност, че въпреки големите различия в методите, последните успяват да идентифициран фактори за енергийната бедност, които устойчиво се проявяват и следователно имат реално значение.

Както често става в науката, най-очевидното и най-очакваното – в случая това е предположението, че енергийната бедност се свързва с ниски доходи – не се оказва най-вярно. От резултатите в Таблица 3.4, Таблица 3.5 и Таблица 3.6 в дисертацията става ясно, че най-съществени са други фактори, а именно: вид отопление, вид домакинство,

брой лица в домакинството, вид жилище, големина на населеното място, брой деца в домакинството. За мен това е най-големият принос в дисертацията. Тук е получено ново знание в истинския смисъл на думата и то може да служи за отправна точка както за бъдещи научни изследвания, така и за формулиране на нови политики за борба с енергийната бедност.

5. Преценка на публикациите по дисертационния труд: брой, характер на изданията, в които са отпечатани

Научните публикации, свързани с дисертацията, са шест на брой, като всичките са самостоятелни. Пет от тях са в издания на Софийския университет – една в Годишника на Стопанския факултет, една в сборник с доклади на конференция на Геолого-географския факултет и три в сборници с трудове по проекта ДАСУН на Стопанския факултет. Най-голяма известност има единствената публикация на докторантката на английски език, която е излязла в издание на Международната асоциация по енергийна икономика. Тя е цитирана в шест публикации от други автори, като пет от тях са чуждестранни. Заедно с една друга публикация, също цитирана, броят на цитиранията на научни трудове, свързани с дисертацията, е шест.

6. Забележки и препоръки

От всичко казано до тук е ясно, че представената дисертация съдържа достатъчни приноси, има определена научна стойност и авторката ѝ заслужава степента „доктор“. Същевременно намирам за правилно да посоча и недостатъците, които според мен притежава този труд. Ще започна с методологичните.

На стр. 80 дисертантката цитира публикация на британската изследователка Бренда Бордман, в която се казва: „Кои са енергийно бедни зависи от дефиницията; но дефиницията зависи от това на кого искаш да се фокусираш и това е въпрос на политическа преценка.“ Теодора Пенева не прави коментар – критичен или не – на това твърдение, но от контекста става ясно, че тя е напълно съгласна с него. Може да се твърди, че значителна част от дисертацията ѝ е съзвучна с тази идея. Именно тук, според мен, се състои основният методологичен проблем на представения дисертационен труд. Работата е там, че истинската наука винаги е ценностно неутрална и това се отнася както за природните, така и за социалните науки. Ясно е, че последните го постигат много по-трудно, но няма как да не се стремят към него. Задачата на всяка наука винаги е да разкрие закономерности и да произведе ново знание. Друг въпрос е, че това знание после

може да се използва за различни цели, включително формулирането и провеждането на политики. В този смисъл са неприемливи твърдения в дисертацията, като например: „определенията за енергийна бедност на национално равнище в европейските страни не могат да се използват за ефективна борба с енергийната бедност в България“ (стр. 13, стр. 132). Ако определенията можеха да се използват за борба, те биха били партийна платформа, правителствена програма, манифест, пропаганден материал и т.н., но не и наука. Все пак определенията, ако са достатъчно добри, могат да се използват за достатъчно точно измерване, в случая на енергийната бедност. Така получените данни вече могат да служат за основа на едни или други политики. За щастие стилът на дисертацията е далече от изброените по-горе ненаучни жанрове. Още по-важно е, че въпреки методологически неточните си твърдения, авторката коректно провежда анализи върху различните измерители на енергийна бедност и предлага обективна картина на техните особености, както и на резултатите, които се получават с тях. В този дух са заключенията в края на дисертацията (стр. 162), където за въпросните измерители се казва, че дават реални резултати и имат едни или други характеристики, потенциално облагодетелстващи едни или други социални групи.

Известна неточност съществува и във втората хипотеза на авторката, която гласи следното: „България има нужда от прилагането на собствен модел на измерване на енергийна бедност поради спецификите на явлениято, предопределени най-вече от ниските доходи.“ Можем да се запитаем как се проверява хипотеза относно нуждите на една цяла държава! С какъв метод може да се установи какво би станало, ако дадена нейна нужда не бъде удовлетворена или бъде удовлетворена? Ясно е, че такъв метод не съществува, а тук имаме работа просто с неумело формулирана хипотеза. От контекста се разбира, че дисертантката е предположила, че методите за измерване, разработени в други държави, са неприложими към нашата, защото тя е – по думите на авторката – „прекалено специфична“. След като въпросните методи са творчески адаптирани и добросъвестно приложени от самата нея, тя съвсем естествено стига до противоположното заключение в края на дисертацията.

Известна методологична неточност присъства и в предмета на дисертацията, който е формулиран като: „научни знания и емпирични изследвания, достъпни на авторката“. Науката обаче винаги е обективна и няма как да бъде дефинирана чрез субективни обстоятелства около учения. За щастие, в конкретния случай е налице достатъчно пълноценно познаване на материята, което вече посочих по-горе.

На стр. 30 безкритично се цитира твърдение на други автори, че енергийната бедност поражда ниска инвестиционна способност. Трудно може да се докаже, че последното се дължи на енергийна бедност, а не на бедност изобщо.

На стр. 28-29 от Автореферата четем следното твърдение: „Дефиницията се изчислява основно на следния принцип“ и следва една таблица. То е неприемливо, защото дефиниция никога не се изчислява, а изчисленията никога не се правят „основно“ или „неосновно“.

Друга забележка е относно стремежа на дисертантката на всяка цена да докаже, че у нас няма политика за енергийна бедност и няма дефиниция за енергийната бедност. Това преувеличаване понякога стига до там, че правейки подобна декларация, тя самата я отрича още в следващото изречение, казвайки, че „Съществуват политики за подпомагане на енергийно уязвимите групи, като целеви помощи за отопление, а от 2017 г. се очаква въвеждане на социална тарифа за електроенергия“ (стр. 9, стр. 39 и др.).

В същия дух, тя нарича словосъчетанието „енергийна уязвимост“ „изкуствено понятие“ (на стр. 20 и другаде). Но точно същото може да се каже и за много други термини, включително за „енергийната бедност“.

Следващата група забележки е за непрецизно и неточно използване на математически и статистически термини, означения и твърдения:

1. Уравнение (2.1) на стр. 107 за индекса на енергийна бедност съдържа скоби в числителя, които в математиката се използват за умножение, а такова по всяка вероятност няма според описанието на метода. Същото се отнася и за уравнение (2.2) на стр. 110, където освен това се съдържат интервали в знаменателя и в дясната страна на неравенството, които също в математиката са индикатор за умножение. Очевидно и тук такова няма.

2. Неприемливо е използването на израза „двойна медиана“ защото такова математическо понятие няма смисъл. Очевидно става дума за неточен превод на английското словосъчетание “Double Median Share“, което най-вероятно означава „дял на домакинствата, чиито разходи за енергия надхвърлят поне два пъти относителния дял на разходите за енергия на домакинство с доход, равен на медианата на доходите“. Авторката би могла да предложи по-кратък израз на български език, който обаче да отразява адекватно смисъла на понятието.

3. Съществуват редица проблеми с фигурите в дисертацията: На стр. 117 един трапец във Фиг. 2.10 е наречен „квадрат“. Голям брой фигури, а именно: Фиг. 2.6 на стр. 100, Фиг. 3.2 на стр. 141, Фиг. 3.7 на стр. 147 и подобните на тях в Приложение III нямат

означени величини нито по абсцисата, нито по ординатата. В същност, това е несполучлив опит за графично представяне на корелационна таблица.

4. Числа биват наричани „цифри“ (например на стр. 60).

5. На стр. 36 четем: „...изводите от факторния анализ, проведен с логистични регресии...“. Очевидно авторката не познава статистическия метод факторен анализ, не знае, че той няма нищо общо с логистичната регресия и не си дава сметка, че тя самата не прави факторен анализ.

Дисертацията можеше да е по-кратка от сегашните 214 страници, като се избегне описанието на цялата електроенергийна система на България, понеже то няма отношение към методите за изследване на енергийна бедност. Едва ли е необходимо да се описва подробно методиката на НСИ за изследване на бюджета на домакинствата. По същия начин, Приложение 5, съдържащо въпросник от английско изследване, няма място в дисертацията, защото такова изследване не е правено от авторката.

Текстът на дисертацията е написан добре, като печатните грешки са незначителен брой. Многобройни са обаче случаите на погрешно членуване в мъжки род единствено число.

7. Заключение

В предложения труд се съдържат достатъчни научно-приложни приноси за една дисертация. Текстът е написан компетентно и професионално. Отправените от мен критични бележки се отнасят до недостатъци, които не са попречили да бъдат постигнати описаните по-горе приноси. От моя гледна точка последните са безспорни и заслужават уважение. Дисертацията напълно удовлетворява изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и съответните Правилници на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и неговия Стопански факултет. Поради това предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Теодора Пенева образователната и научна степен „доктор“.

5 септември 2017 г.

Рецензент:

/ П /

(проф. д-р Георги Менгов)